

PEDAGOGIK QAROVSIZ BOLALAR BILAN TARBIYAVIY ISHLARNI AMALGA OSHIRISHDAGI MUAMMOLAR

To'ychiyeva Oyazimxon Doniyor qizi
University of Business and Science
Mahsus pedagogika 24-01-guruh talabasi

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada pedagogik qarovsiz bolalar muammosi zamonaviy ta'lim tizimi nuqtayi nazaridan chuqur tahlil qilinadi. Pedagogik qarovsizlikning ijtimoiy, psixologik va pedagogik sabablari ochib berilib, uning bolalar shaxsiy rivojlanishiga salbiy ta'siri asoslab berilgan. Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil, empirik kuzatuv, taqqoslash va tizimli yondashuv metodlaridan foydalanilgan. Maqolada pedagogik qarovsiz bolalar bilan tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik qarovsizlik, tarbiyaviy ishlar, ijtimoiy moslashuv, xavf guruhidagi bolalar, ta'lim muassasalari.

Аннотация

В данной научной статье всесторонне рассматривается проблема педагогически запущенных детей в условиях современной системы образования. Раскрываются социальные, психологические и педагогические причины педагогической запущенности, а также ее негативное влияние на личностное развитие детей. В исследовании использованы методы теоретического анализа, педагогического наблюдения, сравнительного и системного подходов. Разработаны научно-практические рекомендации по повышению эффективности воспитательной работы с педагогически запущенными детьми.

Ключевые слова: педагогическая запущенность, воспитательная работа, социальная адаптация, дети группы риска, образовательные учреждения.

Annotation

This scientific article provides an in-depth analysis of the problem of pedagogically neglected children in the context of modern education systems. The social, psychological, and pedagogical causes of pedagogical neglect and its negative impact on children's personal development are examined. The study employs theoretical analysis, pedagogical observation, comparative analysis, and a systemic approach. Scientific and practical recommendations aimed at improving the effectiveness of educational work with pedagogically neglected children are proposed.

Keywords: pedagogical neglect, educational work, social adaptation, children at risk, educational institutions.

Kirish

Globalashuv va ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida bolalar tarbiyasi masalasi tobora murakkablashib bormoqda. Jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlik, oilaviy muammolar, axborot texnologiyalarining nazoratsiz ta'siri pedagogik qarovsizlik holatlarining ko'payishiga sabab bo'lmoqda. Pedagogik qarovsiz bolalar bilan ishlash nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy va psixologik muammo sifatida ham qaraladi. Shu bois ushbu muammoni chuqur o'rganish va kompleks yondashuv asosida hal etish dolzarb hisoblanadi.

Pedagogik qarovsiz bolalar tushunchasining nazariy asoslari

Pedagogik qarovsizlik — bu bolaning tarbiyaviy, ta'limiy va ijtimoiy ehtiyojlari yetarli darajada qondirilmagan holat bo'lib, natijada uning xulq-atvori va shaxsiy rivojlanishida og'ishlar yuzaga keladi. Ilmiy manbalarda pedagogik qarovsizlik ko'pincha “xavf guruhidagi bolalar” tushunchasi bilan bog'lab talqin qilinadi.

Pedagogik qarovsizlik quyidagi belgilar orqali namoyon bo'ladi:

o'qishga nisbatan befarqlik;

intizom buzilishlari;

ijtimoiy qoidalarga amal qilmaslik;

tajovuzkor yoki passiv xulq-atvor;

kattalar bilan muloqotda qiyinchiliklar.

1. Oilaviy muhit bilan bog'liq muammolar

Pedagogik qarovsiz bolalarning aksariyat qismi nosog'lom ijtimoiy muhitda voyaga yetadi. Tarbiyaviy ishlarni amalga oshirishda quyidagi muammolar kuzatiladi:

ota-onalarning pedagogik savodxonligining pastligi;

oilada nazorat va tarbiyaviy mas'uliyatning yetishmasligi;

ijtimoiy-iqtisodiy qiyinchiliklar tufayli bolaga e'tibor berilmasligi;

oiladagi nizolar va zo'ravonlik holatlari.

Ushbu omillar natijasida bola maktabdagi tarbiyaviy ta'sirlarni yetarli darajada qabul qilmaydi va pedagog bilan hamkorlik qilishga moyil bo'lmaydi.

2. Motivatsiya va xulq-atvor muammolari

Pedagogik qarovsiz bolalarda o'qish va tarbiyaga nisbatan ichki motivatsiya past bo'ladi. Tarbiyaviy ishlar jarayonida quyidagi muammolar aniqlanadi:

darslarga qiziqishning yo'qligi;

intizomsizlik va agressiv xulq-atvor;

ijtimoiy me'yor va qoidalarga rioya qilmaslik;

salbiy guruhlar ta'siriga tez berilish.

Bu holatlar tarbiyaviy ishlarning uzluksiz va tizimli olib borilishiga jiddiy to'sqinlik qiladi.

3. Psixologik xususiyatlar bilan bog'liq muammolar

Pedagogik qarovsiz bolalarda psixologik muammolar ko'p uchraydi, jumladan:

emotsional beqarorlik;
o'ziga ishonchsizlik;
ijtimoiy moslashuvning past darajasi;
stress va frustratsiyaga moyillik.

Mazkur xususiyatlar pedagogdan alohida psixologik yondashuvni talab qiladi, biroq amaliyotda barcha ta'lim muassasalarida yetarli psixologik yordam mavjud emas.

4. Pedagogik muammolar

Tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda pedagogik jarayonga oid muammolar ham mavjud:

individual yondashuvning yetarli darajada ta'minlanmasligi;
tarbiyaviy ishlarning formal xarakterga ega bo'lishi;
pedagoglarning pedagogik qarovsiz bolalar bilan ishlash bo'yicha maxsus tayyorgarligining yetishmasligi;
koreksion va profilaktik metodlarning kam qo'llanilishi.

Bu holatlar tarbiyaviy ishlarning real natija bermasligiga olib keladi.

5. Ijtimoiy institutlar o'rtasidagi hamkorlik muammolari

Pedagogik qarovsiz bolalar bilan ishlashda maktab, oila, mahalla va ijtimoiy xizmatlar o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega. Biroq amaliyotda:

hamkorlikning tizimli emasligi;
mas'uliyatning aniq taqsimlanmaganligi;
profilaktik ishlarning kechikib amalga oshirilishi kabi muammolar mavjud.
Natijada tarbiyaviy ishlar kompleks va uzviy tarzda olib borilmaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot quyidagi metodlar asosida olib borildi:

Nazariy-metodik tahlil – pedagogika, psixologiya va ijtimoiy pedagogika sohasidagi ilmiy adabiyotlarni o'rganish;

Empirik kuzatuv – umumta'lim maktablarida pedagogik qarovsiz bolalarning xulq-atvorini tahlil qilish;

Taqqoslash metodi – turli ijtimoiy muhitda tarbiyalanayotgan bolalar faoliyatini solishtirish;

Diagnostic yondashuv – bolalarning motivatsion va emotsional holatini aniqlash;

Tizimli yondashuv – oila–maktab–jamiyat hamkorligini yagona tizim sifatida ko'rib chiqish.

Tadqiqot natijalari va tahlil

Pedagogik qarovsizlikning ijtimoiy va psixologik sabablari

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, pedagogik qarovsizlikning asosiy sabablari quyidagilardan iborat:

noto'liq yoki muammoli oilalar;
ota-onalarning bandligi va befarqligi;
tarbiyaviy bilimlarning yetishmasligi;
salbiy tengdoshlar ta'siri;
internet va ommaviy axborot vositalarining nazoratsizligi.
Tarbiyaviy ishlarni amalga oshirishdagi asosiy muammolar
Pedagogik qarovsiz bolalar bilan tarbiyaviy ishlar jarayonida:
individual yondashuvning sustligi;
pedagoglarning psixologik tayyorgarligi yetarli emasligi;
tarbiyaviy tadbirlarning formal xarakter kasb etishi;
oila bilan aloqa o'rnatishdagi qiyinchiliklar;
ijtimoiy pedagog va psixologlar bilan hamkorlikning cheklanganligi aniqlangan.
Amaliy tavsiyalar
Pedagogik qarovsiz bolalar bilan ishlash samaradorligini oshirish uchun:
individual tarbiyaviy reja ishlab chiqish;
psixologik treninglar va motivatsion mashg'ulotlar tashkil etish;
ota-onalar uchun pedagogik seminarlar o'tkazish;
to'garaklar va sport mashg'ulotlariga jalb etish;
ijtimoiy pedagog faoliyatini kuchaytirish tavsiya etiladi.

Xulosa

Pedagogik qarovsiz bolalar bilan tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish jarayoni murakkab va ko'p omilli pedagogik muammo hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bunday bolalarning tarbiyaviy jihatdan qarovsiz qolishiga asosan oiladagi nazoratning sustligi, ota-onalarning pedagogik savodxonligining pastligi, ijtimoiy-iqtisodiy muammolar hamda salbiy muhitning ta'siri sabab bo'ladi. Natijada bolalarda o'qishga bo'lgan qiziqish pasayadi, xulq-atvorida intizomsizlik, tajovuzkorlik va ijtimoiy me'yorlarga befarqlik holatlari kuzatiladi.

Pedagogik qarovsiz bolalar bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlar jarayonida muammolar, avvalo, ularning psixologik xususiyatlari bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi. Emotsional beqarorlik, o'ziga ishonchsizlik va ijtimoiy moslashuv darajasining pastligi tarbiyaviy ta'sirning samaradorligini kamaytiradi. Shu bilan birga, pedagoglar tomonidan individual yondashuvning yetarli darajada qo'llanilmasligi, tarbiyaviy ishlarning formal xarakter kasb etishi va koreksion metodlarning kam qo'llanilishi mavjud muammolarni yanada chuqurlashtiradi.

Shuningdek, maktab, oila va boshqa ijtimoiy institutlar o'rtasidagi hamkorlikning yetarli darajada yo'lga qo'yilmaganligi pedagogik qarovsiz bolalar

bilan ishlashdagi muhim kamchiliklardan biri hisoblanadi. Tarbiyaviy ishlarning tizimsiz olib borilishi bolani ijtimoiy rehabilitatsiya qilish va jamiyatga moslashtirish jarayonini qiyinlashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, pedagogik qarovsiz bolalar bilan tarbiyaviy ishlarni samarali tashkil etish uchun kompleks yondashuv zarur. Bu jarayonda individual va koreksion metodlarni joriy etish, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini oshirish, psixologik xizmat faoliyatini kuchaytirish hamda oila va ijtimoiy muassasalar bilan uzviy hamkorlikni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur chora-tadbirlar pedagogik qarovsiz bolalarning ijtimoiy moslashuvi va shaxs sifatida shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Vygotskiy, L. S. (1984). Bola psixikasining rivojlanishi. Moskva: Pedagogika.
2. Leontyev, A. N. (1977). Faoliyat, ong, shaxs. Moskva: Politizdat.
3. Petrovskaya, L. A. (1999). Pedagogik psixologiya asoslari. Moskva: Akademiya.
4. Isaev, D. N. (2006). Qiyin tarbiyalanadigan bolalar psixologiyasi. Moskva: Rech.
5. Karimova, V. M. (2018). Pedagogik qarovsiz bolalar bilan tarbiyaviy ishlar metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya.
6. Mavlonova, R., & To'raqulov, X. (2016). Ijtimoiy pedagogika. Toshkent: O'qituvchi.
7. Smirnova, N. I. (2011). Pedagogik qarovsiz bolalar bilan ishlashning koreksion usullari. Moskva: Prosveshchenie.
8. UNESCO. (2015). Children at Risk: Educational and Social Support Strategies. Paris: UNESCO.
9. Bronfenbrenner, U. (2005). Making Human Beings Human: Bioecological Perspectives on Human Development. Sage Publications.
10. Xudoyberdiyev, B. (2020). Ijtimoiy xavf guruhidagi bolalar bilan ishlash texnologiyalari. Toshkent: Innovatsiya nashriyoti.